

ערכין טו

משה שווערד

1. ספר אור הישר

במשנה נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה. לכאורה יליד קצת הרי גם במוציא ש"ר יש מעשה הבעילה או עד שישכור עדים כדאמרינן בכתובות דמ"ו ע"א, ולהכי קרי הש"ס בב"ק ד"ה ע"א למוציא ש"ר, דיבורא דאית ביה מעשה ע"ש. אך החילוק הוא פשוט, דבאונס בתולה בא עצם משפטו על מעשה הבעילה, ואפ"ה לא ענשיה רחמנא אלא בחמשים, ובמוציא ש"ר אע"ג שצריך להיות לזה מעשה טוקדמת כג"ל, אטנם עיקר משפטו הוא רק על שם רע שהוציא, ואפ"ה עונשו חמור מדאורייתא על אמירת פיו לחת מאה סלע.

2. חידושי אגדות למהר"ל ערכין דף טו עמוד א

נמצא האומר בפיו וכו'. המשנה הזאת בארה כח הלשון, דע כי האדם הוא בעל גשם, לכך השכל העיוני אינו צורת האדם כי האדם נברא שכל גמור, אבל השכל הדברי שהוא ע"י אבר גשמי הוא הלשון הוא צורת האדם. כי האדם יש בו שני חלקים, שהוא בעל גוף והוא בעל שכל ג"כ, והדבור הוא שכלי כי אין אל ה"ח הדבור רק האדם שהוא שכלי יש לו הדבור. ואי אפשר שיהיה הדבור רק ע"י כלים גשמיים, ואין הדבור נבדל לגמרי וזהו צורת האדם שהוא חי מדבר. ולכך המוציא ש"ר נותן מאה, מפני שחטא בדבור אשר הוא צורת האדם ועל ידו הוא אדם שלם, ואילו המאנס שהוא עושה מעשה המתיחס אל כוחות הגוף כמו שהתבאר, והגוף הוא חצי לכך נותן חמשים.

3. ספר עבודה ברורה

ובשמירת הלשון (נפתיחה לחונת השמירה) כתב החפץ חיים להעיר על זה צמשל, וז"ל: אם יפתנו היצר מחמת כעסו על פלוני שילך ויגנהו צפני אנשים ויוציא עליו שם רע, יתבונן צנפשו אילו היה היצר מפתחו לילך לבית הזונות האם היה שומע לו, צודאי היה גוער בו "לך מעלי לפחתי צעון שאהיה עבור זה מתועב צעיני ה' ". ומדע אחי שהעון של מוציא שם רע חמור יותר, כדאיחא צמכלתינן כאן.

4. שפת אמת מסכת ערכין דף טו עמוד א

במשנה וכן מצינו שלא נתחתם כו' **נראה דגם המקבל לה"ר חמור כל כך דהא דור המדבר לא אמרו לה"ר רק המרגלים ורק משום שקיבלו לה"ר נענשו** [וכ"מ מלשון הרמב"ם (פ"ז מה' דעות) שכ' כל אלו בעלי לה"ר כו' ולשמוע דבריהם ולא נתחתם גז"ד כו' ע"ש:

5. חידושי הגרי"ז מסכת ערכין דף טו עמוד א

במשנה במוציא שם רע להקל וכו' נמצא האומר בפיו חמור וכו', וצ"ע דהרי האומר בפיו זהו באשת איש ובקנס זהו בפנויה, וא"כ אין זה באותו ענין וע"כ חמור, ועיין בפיה"מ להר"מ שכתב רומז על מי ששם אותה בלא בתולים במעשהו ר"ל אונס ומפתה נותן חמשים כסף והאומר עליה שאינה בתולה נותן ק' ע"ש. והנה בכתובות (דף מ"ו ע"א) איכא מאן דאמר דבעינן פרישת השמלה ממש, וע"ש בתוס' שהקשו הלא איכא עדים שזנתה וא"כ מה תועלת יש בפרישת השמלה, והנראה בזה דבמוציא שם רע כתיב

ולא מצאתי לבתך בתולים, וא"כ עיקר חיובו של טענה זו שלא מצא בתולים, וע"כ הא דבעינן פרישת שמלה ולא מהני עדים שזינתה מאחר דבעינן בה טענה של לא מצאתי לבתך שזהו מעיקר חיובו, וע"כ הוא דבעינן פרישת שמלה להכחיש טענתו וזהו מעיקר חיובו, וזהו שכתב הרמב"ם שהעושה מעשה בהסרת בתולים אינו משלם כי אם נ', והאומר בפיו שלא מצא בתולים משלם ק', משום דעיקר דין מוציא שם רע הוא על לא מציאת בתולים, ועל זה הוא דמתחייב ק' ולא סתם על טענה שזינתה, וזהו שחמור האומר בפיו שלא מצא בתולים מהעושה מעשה בהסרת בתולים.

6. ספר עבודה ברורה

איך הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו שנאמר (איוב כ:כב) במלאות ספקו יצר לו. ז"ל עץ אבות: צריך להבין, וכי צריך למלאות סאת עבירות, וכי קצוב לכל אחד ואחד סאה מיוחדת עד שאמר המאמר תתמלא "סאתו".

והביאור, דהנה השי"ת הניח הברירה ביד כל אדם ונתן לו כח הבחירה לעשות טוב או לא כרצונו - כטוב בעיניו יעשה. ולפ"ז אם מעניש את הרשע מיד ותיכף כאשר יעשה הרע, הלא בטל ומבוטלת הבחירה, וצריכה מדת ארך אפים להאריך לרשע ברשעו ולהיות השעה משחקת ואז יתחזק בבחירתו.

אמנם זה כל זמן שיש לו עוד תאוה לעשות רע. אך כאשר ישבע מתאוותיו ופסקה זוהמת החשק לעבירה מן הרשע ויקוץ לעשות הרע, אז כבר אין לו בחירה והעבר אין ואז יוכל לחול עליו העונש, ולא ימנענו ולא יכריחהו לעשות טוב. ובזה מובן מה שכתוב (דברים כט:יח): "וְהִתְפַּרֵּץ בְּלִבּוֹ לְאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִּי כִּי בִשְׁרָרוֹת לִבִּי אֶלֶף", כי הרשע בוטח שלא יענישו השי"ת כל זמן שתאוות לבו שריר וקיים, ונפשו איותה לעשות רע, כי זהו חק ומשפט הבחירה, ולולא זאת אין כאן בחירה כי אם הכרח.

7. ספר עבודה ברורה

עשר נסיונות. בשטמ"ק (עמוד ב' אות ג') כתב, וז"ל: תימה, למה קורא עון העגל "נסיון", הא כפרו בעיקר. ושמעתי מפי הר"ר יצחק דעשרה נסיונות היינו עשרה כעסים שהכעיסו את הקב"ה. והנם זועפים" (בראשית מ:ו) מתרגמינן: והא אינון נסיסין.

8. תוספות מסכת ערכין דף טו עמוד א

כשם שאנו עולין מצד זה (אמרו) כך מצרים עולין מצד אחר - יש לתמוה איך היו ישראל באותו הדור כ"כ מקטני אמנה שסברו שכך יעשה הקב"ה נסים למצרים להעבירם מארצם לא"י ואומר ר' בשם אביו רבי שמואל שישראל לא עברו הים לרחבו מצד זה לזה שא"כ היו ממהרים ללכת אל א"י אלא רצועה אחת עברו בים לאורך הים עד שפנו למדבר לצד אחד כי לא היו יכולין ללכת מכל צד אם לא יעברו הים ומצרים היו להם מימינם ומשמאלם לפיכך עברו הים רצועה אחת עד שפנו למדבר מצד אחד וזה כשם שאנו עולין מצד זה ובאנו למדבר כך מצרים עולין מצד אחר מן המדבר וירדפו אחרינו וישיגו

כי סבורים שלא יעברו המצריים בים אלא יבאו מצד אחר ובהכי ניהא הא דכתיב (במדבר לג) ויסעו ממרה וגו' ויחנו על ים סוף ואם עברו רוחב הים עד עבר הים מצד אחר היאך פגעו עוד בים וכי חזרו לאחוריהם אלא ש"מ לאחר שנסעו באורך הים ויצאו כמו כן לאורך הים לדרום מצרים שמצרים כמו כן לרוח דרומית של א"י קרוב לסוף דרומית לצד מערב ונילוס מפסיק בין מצרים ובין א"י והים מצד דרומית של ארץ מצרים ממזרח למערב ונסעו לחוף הים מצפון הים שהוא דרומית של מצרים ואח"כ יצאו לאחור שהלכו

כחצי גורן עגולה ויצאו בעד צפוני שלהם שהיא דרומית של ארץ אדום ומזרחית של ארץ מצרים ואח"כ הלכו קצת ימים עד מרה ואח"כ היו עדיין אצל הים וכשהוצרכו ליכנס לא"י לא הוצרכו לעבור הים אלא סיבבו ארץ אדום וארץ מואב שהוא בדרומית של א"י ומזרחית של ארץ מצרים.

קריעת ים סוף שהיתה לדתן ואבירם

בא"ד. שישאל לא עברו הים לרחבו מצד זה לזה. במרגום יונתן (שמות יד:ג) על הפסוק "ואמר פרעה לבני ישראל נצבים הם בארץ" פירש, וז"ל: וימר פרעה לדתן ולאבירם בני ישראל דמשתיירין במזרים מטרפין הינון עמא בית ישראל וכו', עכ"ל. פי', דלכאורה קשה מאי הכוונה באומרו "לבני ישראל" מאחר שכבר יצאו למדבר, אלא הכוונה לבני ישראל שעדיין לא יצאו, והם דתן ואבירם שהמה עמדו במרדם.

וע' בבאר מים חיים (שם יד:נט) עה"פ "ובני ישראל הלכו ציבשה בתוך הים", וז"ל: מיעוט רבים שנים, לומר כי על שנים מישאל לבד נקרע הים והם דתן ואבירם, שאמרו חז"ל שנשארו ונקרע הים עליהם לבד, עכ"ל.

וכן כתב בפרשת קרח (במדבר טו:יג), וז"ל: על דרך מאמר חז"ל שעל דתן ואבירם לבד נבקע הים אחרי לאח ישראל ממנו, שהם איתרו לבוא עבור רשעתם ונבקע בשבילם, שזוהו יאמר הכתוב "כי בא קוס פרעה ברכבו וצפרשיו צים וגו' ובני ישראל הלכו ציבשה", פי', גם אחר שכבר בא קוס פרעה צים הלכו בני ישראל ציבשה, והם דתן ואבירם שנבקע עבורם, עכ"ל.

ולכאורה משמע ממאמר חז"ל הנ"ל, שישאל עברו הים מעבר לעבר, ודלא כחוס', דאם לא עברו לרחבו של הים, מה היה הצורך לקריעת הים בשבילם, הלא המזרים כבר טבעו, וכשבאו דתן ואבירם מצאו את בני ישראל עומדים צד לפוני של הים, אבל אם אמרינן שישאל עברו מעבר לעבר מוכן שפיר, דלכך הוצרך הים להבקע להם כדי שיפגשו עם בני ישראל.

אך ע' במדרש שכל טוב (פרשת בשלח, עמוד 133) דאיתא שם: ורבותינו דרשו "ואמר פרעה לבני ישראל" לדתן ואבירם שנשארו במזרים וצאו עם פרעה, ואח"כ כשראו הים נבקע לבני ישראל מיד תהו בלצם ונתערצו עם אחיהם בני ישראל, ע"כ.

וציאר הרה"ג ר' שאול מנדל ויגדר ראש כולל סקולען, דע"פ מדרש זה, י"ל דהכוונה במאמר חז"ל שמציא הבאר מים חיים, דבשעת קריעת ים סוף היו דתן ואבירם עם המזרים וכשראו שהם נטבעים צים, עשו תשובה ואז נקרע הים פעם שנית לפניהם. וא"כ שפיר י"ל דישאל לא עברו הים מעבר לעבר, ואפ"ה הוצרך הים לנבקע להם.

הטעם דמספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר

כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר. בספרי יראים מובא הטעם, כי ידוע הוא שמי שרוצה לדבר לה"ר, הוא מסתכל בכל צדדיו אולי עומד שם האיש ההוא, ועושה עין של מעלה כאילו אינו רואה ח"ו, וכמו שאמרו חז"ל בגנב.

עוד טעם מובא במאירי (בחיבור התשובה א, ד), כי תולה נזקו רק באדם ההוא ולא מאמין שה' עשה לו זאת כעונש, והאיש ההוא היה רק שליח של ההשגחה העליונה.

11. ספר עבודה ברורה

מדוע מספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים
כל המספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים. זה מתבאר ע"פ דברי חובות הלכות (כניעה, פ"ז) שהמדבר לה"ר מחליף זכויותיו עם המדובר בו, ומעביר אותם אליו. ולאידך גיסא כל עונותיו של המדובר בו נזקפות ועוברות לחשבונו של המדבר לה"ר. וכיון שהרגיל בלה"ר מדבר על הרבה אנשים, לכן סכום עונותיו מגיעות עד השמים.

ובעיני יצחק מפרש, שכך דרכו של יצר הרע, מתחילה מסיתו לדבר רע על חברו ואח"כ יסיתו לדבר גם על הקב"ה, ו"מגדיל עונות עד לשמים" היינו לדבר גם על היושב בשמים, כדאיתא במדרש רבה (שמות פרשה א' פסקא ח'): דכתחילה כתיב "אשר לא ידע את יוסף", ולבסוף אמר "לא ידעתי את ה'".

ובילקוט הגרשוני מפרש, ש"מגדיל עונותיו עד לשמים", אין הכוונה על עונות שלו, רק בזה עוררו חז"ל שטבע של המספר לה"ר להגדיל עון קל שחטא חברו, ומספרים גוזמאות שחטא האיש הזה חטא גדול עד מאד כך שהמלה "עונותיו" מוסב על עונות של חברו.

12. ספר עבודה ברורה

ואיכא דמתני לה על גסי הרוח. פי', שאין השי"ת דר עמו בעולם אחד. ומסביר המהר"ל, כי השי"ת נבדל לגמרי מן הגשמי, ובעל הגאווה נוטה אל הגשמי לגמרי, ולפיכך אין כאן חבר כלל, ואי אפשר שיהיו ביחד שני דברים שהם הפכים.

13. ספר בניהו בן יהוידע על ערכין דף טו/ב

שם אני עליו מלמעלה ואתה עליו מלמטה. נ"ל בס"ד הכונה שאתן שכר מצותיו לחבירו, וזהו אני עליו מלמעלה בדברים הנפשיים, ואתה עליו מלמטה להעניש בגהינם בעבור עונות שעשה חבירו.

14. ספר עבודה ברורה

מה תקנתו וכו' אם ת"ח הוא יעסוק בתורה. כתב במהרש"א
חז"ל כלי גולה: נראה דתקנות אלו הם דוקא, ואי אפשר אחד מהם להשתמש בשניהם, כלומר, כמו שעם הארץ אין לו אותה תקנה שיעסוק בתורה [שהרי עם הארץ הוא], כן תלמיד חכם אין לו אותה תקנה שישפיל דעתו, דתלמיד חכם אסור להשפיל את דעתו לגמרי, שצריך שיהיה לו גאווה דהיינו שמינית שבשמינית של גאווה (סוטה ה.), וכל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם (יומא כג.), ואמרינן זרוק מרה בתלמידים (כתובות קג:), וע' ברמב"ם (פ"ד מהלכות תלמוד תורה ה"ה). ממילא אם ישפיל את דעתו לא יגיע למטרותו, לכן בשבילו אין תקנה רק שיעסוק בתורה.

15. ספר עבודה ברורה

✓ בענין "אין קטיגור נעשה סניגור"

מה תקנתו של מספרי לשון הרע וכו' יעסוק בתורה. כתב במראית העין, ו"ל: אפשר לרמוז צמה שחקרתי, דהא אמרינן אין קטיגור נעשה סניגור וכמו שאמרו שלא יכנס כהן גדול בצגדי זהב לדאין קטיגור נעשה סניגור, והמוס' כתבו ציננות (דף ו. ד"ה שנאמר) דכהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו לפי שהרג צדיו, והקשו צוה דהא אמרינן דדוקא צפנים לא יכנס כהן גדול בצגדי זהב משום אין קטיגור אבל בחוץ לית לן צה, ונשיאות כפים הוא צנית הכנסת, ואיך כתבו המוס' דלא ישא כפיו לפי שהרג צדיו ואין קטיגור.

ואני צעניי אמרתי דלא קשה מידי, דהתם בצגדי זהב הוא מין שחטאו צו, אבל צוהב זה לא נעשה חטא, ולכן דוקא צפנים לא יכנס וצחוץ שרי. אבל הכא ידיו הללו הם עצמו

העון, ולכך צכל מקום אין קטיגור ופשוט, וא"כ הלשון עצמו שחטא איך הוא צעצמו ילמוד.

✓ וישצתי אני צעניוטי ע"פ מ"ש הגור אריה על מה שכתוב (ויקרא ט:צ) "קח לך עגל", ואמרו רז"ל לכפר על עון העגל, וקשה דהא אין קטיגור נעשה סניגור. ותירץ, דלכפר העון עצמו לא נאמר זה, עכ"ל. ומסתייעת מילתיה ממה שאמרו רז"ל דצכל אצר שחטא יצקש לעשות מצוה: צעניס - אם נסתכל בצבר איסור יסתכל צתורה, רגלים - לדבר עצירה ירוצו לדבר מצוה וכיוצא. ואתי שפיר לפי דברי הגור אריה דלכפר העון עצמו לא נאמר, וממילא מתרצחא הא דידן דלכפר עון הלשון עצמו לא נאמר אין קטיגור.

16. ספר עבודה ברורה

מה תקנתו וכו' אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה. הקשה צוכר נדיק, מדוע אמרו "מה תקנתו" דראוי היה לומר מה היא התשובה על לה"ר. ועוד צ"ב, מדוע נצחרו אלה שתי התקנות - עסק התורה ושצרון לב.

ותירץ ע"פ דברי חובות הלצבות (כיעה, פ"ו) שהמדצר לה"ר מחליץ זכויותיו עם המדוצר צו, ומעציר אותם אליו. ולאידך גיסא כל עונותיו של המדוצר צו נוקפות ועוצרות לחצונו של המדצר לה"ר. ולכן קשה מאד התשובה על לה"ר מכמה פנים, כי לא לצד שנעלם ממנו איכות וכמות העצירות ההן שנוספו עליו, גם אי אפשר לעשות תשובה צאותו מקום וצאותו זמן, כי כל אחד מתאוה לדברים אחרים, ותשובה כראוי הוא שיצו דוקא על יצרו המתגבר עליו, משא"כ הכובש עצמו מלעצור עצירה שאין יצרו מתאוה אליה אין זה גיצור, ולכן זה המספר לה"ר שנוספו עליו עונות אחרים ואפשר שהם מהעצירות שלא עבר אותם מימיו ואין תאוותו נוטה אליהן ואף אם יצאו עתה לידו אין יצרו מתגבר עליו ואינו מקיחו לעצור עליו, ועל כן אין לו תשובה עליהן, ועל כן לא אמר "מאי תשובה של מספרי לה"ר" כי תשובה צעצס נודעת, אך התקנה של מספר לה"ר שנוספו עליו חובות אחרים היא שקשה לשוץ עליהן.

ועל זה אמרו "אם תלמיד חכם הוא יעסוק צתורה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו", כי אין תקנה אחרת אלא שתי תקנות אלו צלצד, כי ידוע שלכל עצירה התשובה המיוחדת

ומסוגלת לאותה עצירה, מוצדלת מן התשובה על עצירות זולתה, ולכן לכל חטא קרצן מיוחד, אמנס עסק התורה ושפלות הדעת גדולה מעלתן על כל הקרצנות כולן ומועיל לכל העצירות, לכן מועיל זה אף לעונות אחרים שנוספו עליו.

כיצד יתכן שלה"ר חמור מג' עבירות חמורות

כנגד שלש עבירות. כתב רבינו יונה (שער שלישי אות רב-רט), וז"ל:
צריכים לפרש היאך יתכן כי יהיה עון לה"ר יתר על השלש
האלה, הלא על כל אחת מהן אמרו רבותינו יהרג אדם ואל יעבור
עליהן, וכאשר תשים לבך למאמרם זכרונם לברכה, תמצא לו כמה
שרשים וכמה פנים האחד - כי בעל הלשון הוא שונה באולתו, עשר
פעמים ביום יכלים ויבאיש ויחפיר וידבר שפת יתר ויכה בסתר, ומי
יתן קץ לענשו, כי בעל הלשון לא ישים סוף לדבריו, בשגם עבירה
קלה כבדה מאד על השנות האולת פעמים רבות.

והשני - כי בעל הלשון תשובתו קשה, אחרי אשר למד
לשונו דבר שקר ופיו שלח ברעה, מרוב ההרגל איננו שליט
ברוחו, וכאילו לשונו גורם המחשבה.

והשלישי - בעל הלשון חטאו נקל בעיניו, כי יאמר "אך
דבר שפתים הוא", ולא פנה אל נזקיו הרבים, על כן לא ישוב
מדרכו הרעה, ואם שוב ישוב אין תשובתו שלמה, כי לא יכיר
גודל חטאו, כי התשובה השלמה להנקות מפשע רב, כי יקד יקוד
היגון בנפשו כיקוד אש.

והרביעי - אם ישוב בעל הלשון בתשובה צריך לבקש
מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו, והוא לא יזכור מספר כלם,
כי רבים מכאובים הכאיב וכמה נפשות הדאיב, גם רבים מאשר
זכר, כי אותם עכר, והם לא ידעו כי הדיח עליהם את הרעה,
יתבייש להודיעם ולגלות אזנם על אשר גמלם רעה, כי הוא מכה

18. שפת אמת מסכת ערכין דף טו עמוד ב

שם בגמ' כ"מ דמתאמרא באפי מרה כו' כ"ש חוצפא כו' אלא כר"י כו' נראה החילוק דאי אומר לה"ר של שקר ודאי באפי מרה אדרבא הוי חוצפה אבל בלה"ר של אמת כהך דר' יוסי בזה באפי מרה הוי כתוכחה שרוצה להסירו מזה הדרך אבל שלא באפי מרה הוי רק כדי להשניאו בפני אחרים והוי לישנא בישא כנ"ל:

שם בגמ', אמר רבה כל מילתא דמתאמרי
 צאפי מרה לית צה משום ליטנא
 צישא כו' א"ל אנא כר"י ס"ל דאמר ר' יוסי
 מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. לכאן'
 תמוה מאי ראי' הוא מר' יוסי דאיכא היתר
 לדבר לשון הרע צפני הצעלים דלמא ר' יוסי
 לא חזר לאחוריו משום שלא דיבר כלל לשון
 הרע, ותדע דאילו הי' רבה לדבר איזה דבר
 על משהו הרי אדרבה הי' צריך לחזור לאחוריו
 לראות אם נמצאים הצעלים שהרי כל עיקר
 ההיתר הוא רק צפני צעלים, ופי' שני שצ"ש
 ודאי תמוה דמאי ראי' הוא מזה דאיכא היתר
 לדבר לשה"ר צפני הצעלים.

וצ"ל דהא דקאמר רבה אנא כר' יוסי צא
 לפרש עיקר כוונת דבריו דמעיקרא לא
 נחכוון לומר דמותר לדבר לשון הרע ממס
 צפני הצעלים דזה ודאי דכ"ש צפניו אקור
 דחולפה נמי הוי וכדמקשי', אלא הכי קאמינא
 דכל דבר שנראה קצת כלשון הרע הדבר תליא
 צאם הי' אומר נמי צפני הצעלים אז לאו
 חשיבא כלשון הרע כיון דגם צפני הצעלים
 לא הי' נמנע מלאומר ומותר לאומר אף
 שלא צפני הצעלים והינו כר' יוסי דאמר נמי
 צכה"ג מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי
 פי' לא אמרתי דבר שהוצרכתי לחזור לאחורי

אלא אף צפני הצעלים הייתי אומרה, וכן עי'
 מהרש"א, ויוצא לפי"ז דלשון הרע גמור עכ"פ
 אקור לדבר אף צפני הצעלים אפי' לרבה
 וכ"ש הוא דאקור דחולפה נמי הוי, ומיושב
 לי בזה תמיהת הכס"מ על הרמב"ם צפ"ן
 מהל' דיעות שפסק דאקור לדבר לשון הרע
 אפי' צפניו ותמה האיך פסק דלא כרבה,
 ולפי האמור ניחא שפיר (וע"ע צמוס').

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף טו עמוד ב

נתקבצו אצל נחש וכו' אתה מה הנאה יש לך. היינו משום דכל החיות אוכלות את טרפן, והנחש בדרך כלל אינו אוכל. ועוד אפילו
 אם יאכל מה הנאה יש לו בזה והרי בכל דבר טועם טעם עפר. (ועי"ע מש"כ בהערות חולין י' ע"א).

[א"ה: ומכוון לפי"ז מה דהמשיל בעל הלה"ר לנחש, דעל דרך זה נראה בס"ד לבאר כפילות הפסוק מה יתן לך ומה יוסיף לך
 לשון רמיה. והיינו דעל דרך כלל מספרי לה"ר אי"ז לשום תועלת וזהו "מה יתן לך". ואפילו פעמים שעושה זה לתועלת מה כגון
 שהוא מתחרה עמו באומנתו, הרי וודאי לא "ירוויח" עי"ז כלום דמזונותיו של אדם קצובין לו. וכנגד זה אמר "מה יוסיף לך", וב'
 ענינים אלו הם כנגד ב' הנ"ל גבי נחש].